

<Article>

Lletra de Dona. Una eina per a l'avaluació continuada en assignatures de l'àmbit de les humanitats

Elena Losada Soler

Data de presentació: 14/03/2013

Data d'acceptació: 22/05/2013

Data de publicació: July 2013

//Resum

Des de 2004, un equip de professorat de l'àrea de Filologia (literatura) —i ara també de Filosofia— de la Universitat de Barcelona treballa en una experiència d'innovació docent anomenada *Lletra de Dona*. Es tracta de potenciar un tipus de tasques —ressenya o comentari— que faciliten l'avaluació continuada en aquests àmbits. Aquesta eina avaluadora serveix de base també per a una publicació en línia que inicia l'alumnat en el món de la crítica literària i treballa competències ètiques (responsabilitat d'autoria, visibilitat de la producció literària i filosòfica femenina) i professionalitzadores.

//Mots clau

Avaluació continuada, entorns virtuals, literatura de dona.

// Referència recomanada

Losada Soler, E. (2013). *Lletra de Dona*. Una eina per a l'avaluació continuada en assignatures de l'àmbit de les humanitats. [En línia] *REIRE, Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, 6 (2). Accessible a: <http://www.ub.edu/ice/reire.htm>

// Dades de l'autora

Elena Losada Soler. Universitat de Barcelona. elosada@ub.edu

1. Introducció

1.1 Història de *Lletra de Dona* i situació actual del projecte

L'experiència d'innovació docent *Lletra de Dona*¹, actualment vigent i en constant transformació i creixement, va començar l'any 2004 com una activitat del Centre Dona i Literatura (Facultat de Filologia, Universitat de Barcelona). Les tres professores del nucli inicial —Helena González, Elena Losada i Marta Segarra— vam pensar en un projecte que ens permetés vincular la docència de la literatura a un entorn virtual —la pàgina web del Centre—, que col·laborés a visibilitzar la literatura escrita per dones i, a la vegada, que constituís un nou tipus d'exercici d'avaluació per matèries d'estudis literaris. Així va néixer l'escola de crítica literària, una tasca que permetia una relació individualitzada amb l'alumnat i que li donava un gran protagonisme.

El projecte va créixer l'any 2008 fins a comptar amb 8 docents i 10 assignatures de cinc llicenciatures de Filologia (Filologia anglesa, Filologia francesa, Filologia gallega, Filologia italiana i Filologia portuguesa). Actualment, implica 12 docents² de dues facultats (Filologia i Filosofia) i 28 assignatures de tres graus de Filologia (Filologia anglesa, Estudis literaris i llengües i literatures modernes), del grau únic de Filosofia i dels màsters oficials de Construcció i Representació d'Identitats Culturals i Ciutadania i Drets Humans, Ètica i Política. Poder créixer d'aquesta manera i incloure docents d'altres facultats ha estat fonamental, perquè el nostre objectiu és arribar a establir una xarxa que permeti l'ús de *Lletra de Dona* —especialment com a exercici d'avaluació amb les variants i modificacions que calguin— en totes les facultats d'Humanitats.

En aquest moment, *Lletra de Dona* (www.ub.edu/cdona/lletradedona) constitueix un important fons d'accés públic de ressenyes en línia de textos de creació literària, assaig i filosofia d'autoria femenina. El corpus consta a dia d'avui de 162 ressenyes d'obres d'escriptores en més de 10 llengües. L'índex, les ressenyes i les normes de presentació es poden consultar a www.ub.edu/cdona/lletradedona, on apareixen publicades amb el nom de l'autor/a sota llicència Creative Commons (cc-by-nc-sa). En alguns casos, aquestes ressenyes han tingut ressò fora de la Universitat. L'èxit més notable ha estat el de la ressenya de *Mirall trencat*, recomanada per l'AELC i la UOC. Així mateix, l'autora de la ressenya de *Nada* va ser convidada per dirigir un grup de lectura en una biblioteca municipal de Barcelona, i l'autora de la ressenya de *Bonjour tristesse* va ser cridada per Catalunya Ràdio per a una entrevista coincidint amb la notícia de la mort de l'escriptora Françoise Sagan. En aquest sentit, cal destacar també que altres institucions recomanen als seus membres i alumnat la consulta de la nostra pàgina web. Trobem referències a *Lletra de Dona* en repositoris de continguts científics i revistes en línia, com ara *Cervantes Virtual*

¹ *Lletra de Dona* ha tingut tres ajuts ICE-UB: el primer en la convocatòria REDICE 2008, codi A0801-14, el segon en la convocatòria REDICE 2010, codi 1002-21, i el tercer en la REDICE 2012, codi 1600-02.

² Els membres (cada un amb almenys dues assignatures implicades) de l'equip docent de *Lletra de Dona* són actualment els següents: Marta Segarra, Joana Masó i Isabel Clúa (Filologia francesa), Elena Losada (Filologia portuguesa), Helena González i María Xesús Lama (Filologia gallega), Francesco Ardolino (Filologia italiana), Nora Catelli (Teoria de la literatura i literatura comparada), Cristina Alsina i Rodrigo Andrés (Filologia anglesa), Rosa Rius i Josefina Birulés (Filosofia).

(de l'Institut Cervantes)³ o *Barcelona Review*⁴, en webs universitaris i corporatius, com ara el de la UOC⁵, el de la Universitat d'Iowa⁶, o el de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana⁷, en biblioteques públiques —com és el cas de les biblioteques de Girona⁸— i a Wikipedia⁹ (en espanyol i anglès) i la trobem recomanada des de blogs i xarxes socials de temàtica literària¹⁰.

1.2 Objectius i característiques de *Lletra de Dona*

L'objectiu fonamental de *Lletra de Dona*, més enllà de la publicació de les ressenyes en l'entorn virtual amb totes les garanties que la seva autoria serà respectada i reconeguda, tema que ja hem tractat altres vegades, és formar l'alumnat en competències de tipus pràctic i professionalitzador en l'àmbit de la crítica literària: escriure ressenyes per a revistes literàries i suplementes de cultura, fer informes de lectura per a les editorials o escriure paratextos: solapes, contraportades, faixes publicitàries de llibres, etc. Es tracta de potenciar en l'alumnat competències específiques per apreciar els mecanismes de construcció d'un text literari i fer-ne una valoració crítica.

En aquests moments, estem a punt de fer també un altre salt important: acabem d'obrir al públic el nou web de *Lletra de Dona*, amb un URL fàcil de memoritzar i que conté el nom del projecte, www.ub.edu/cdona/lletradedona. S'ha pensat i s'ha desenvolupat en el gestor de continguts Drupal per tal d'optimitzar les cerques (bé des del portal mateix o bé des de cercadors externs) i fer possible l'ampliació de continguts i la implementació de noves modalitats de textos crítics (ara mateix, al format original de la ressenya crítica, s'afegeix el de comentari crític que comentarem tot seguit). D'altra banda, la fitxa dels textos crítics en aquest entorn s'edita amb molts camps, de manera que facilita la cerca, permet la generació automàtica de l'índex i facilita el procés de correcció i edició de textos.

³ http://hispanismo.cervantes.es/Departamentos_ficha.asp?DOCN=2710

⁴ <http://www.barcelonareview.com/revista/04/mam.html>

⁵ <http://lletra.uoc.edu/es/buscar?cerca=Mirall+trencat>

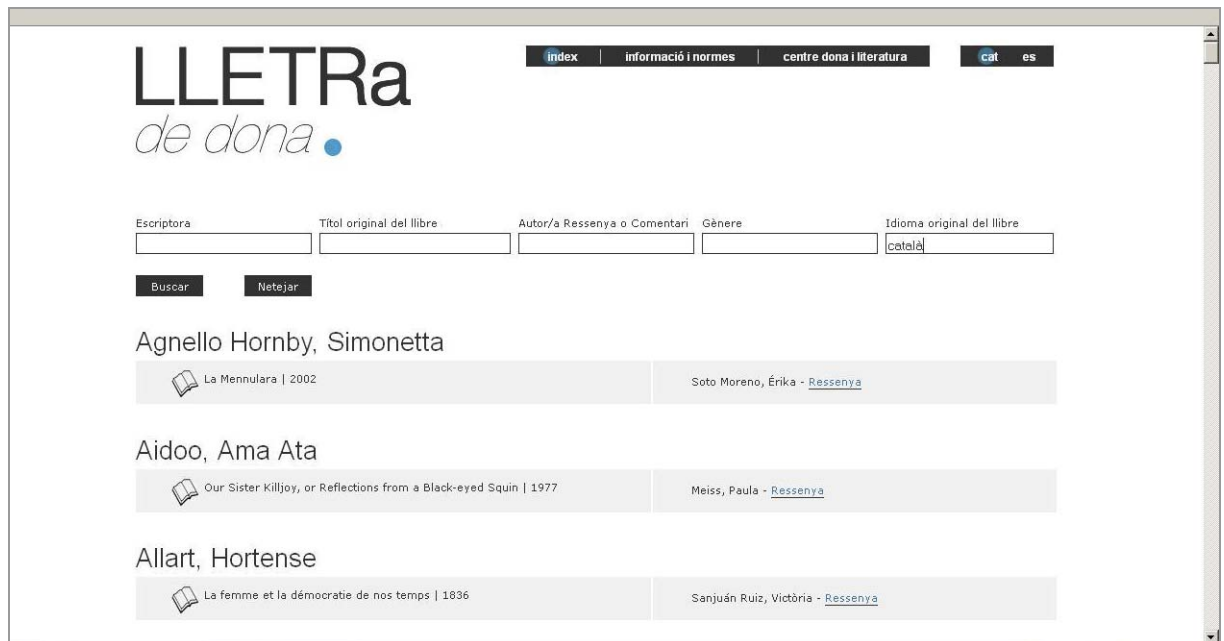
⁶ <http://www.uiowa.edu/~spanport/personal/Merino/MerinoCV.pdf>

⁷ http://www.escriptors.com/autors/rodoredam/obra.php?id_publici=9559 i http://www.escriptors.com/autors/roigm/obra.php?id_publici=9975

⁸ http://www.bibliotequesgirona.org/club_detalls.php?id_club=62

⁹ http://es.wikipedia.org/wiki/Teolinda_Gers%C3%A3o

¹⁰ http://blogs.ya.com/busqueda/c_56.htm

Elena Losada: *Lletra de Dona. Una eina per a l'avaluació continuada ...*Figura 1: Índex de *Lletra de Dona*

Tot aquest procés ha fet que l'equip es repartís les tasques. Una part s'ha concentrat en aquest canvi d'entorn coordinant tot el procés, col·laborant amb la tècnica que se n'encarregava i fent suggeriments que contribuïssin a fer-la més útil per a les nostres necessitats. D'altres, han fet la migració de les ressenyes que ja hi ha al nou entorn. L'altra part de l'equip, els que tenien assignatures en què era més fàcil fer servir les ressenyes com a eina d'avaluació, s'ha concentrat en aquesta tasca.

Un cop solucionats aquests aspectes tècnics, el vessant de la publicació en línia s'ha fet més fàcil i ens ha permès dedicar més temps als aspectes del projecte *Lletra de Dona* relacionats amb el seu potencial com a eina per a l'avaluació continuada en l'àmbit de les humanitats. La reflexió sobre aquest procés i els resultats obtinguts és el tema central d'aquest article.

2. Les ressenyes de *Lletra de Dona* com a exercici per a l'avaluació continuada

2.1 Algunes reflexions prèvies

L'exercici s'ha aplicat a assignatures de tots els cursos dels graus, des dels grups de l'assignatura Literatura —troncal de primer curs per a tots els alumnes de Filologia— que tenien com a docent un membre de l'equip, fins a assignatures de quart curs ja molt especialitzades. Això ens permet afirmar que les ressenyes¹¹ de *Lletra de Dona* com a eina

¹¹ Entenem la ressenya com un exercici de crítica literària o de pensament que descriu, resumeix, analitza i fa una valoració d'un text, en el nostre cas, d'una obra escrita per una dona. El to que es demana a l'alumnat és el que

d'avaluació funcionen amb alumnes d'edats, interessos i especialitats diferents. Naturalment, és tasca del professor adaptar l'exercici a les necessitats i característiques del grup amb qui el vol treballar.

En el cas de les assignatures de màster, s'ha animat l'alumnat a fer un tipus d'exercici més avançat que hem trobat més adient per al postgrau i que és un complement de les ressenyes: el comentari. Es tracta d'una ampliació en forma de comentari temàtic específic, com ara el tema de la "dona tancada" a la narrativa del segle XIX, per exemple. El motiu d'aquesta proposta és que, en diverses ocasions, s'han fet a classe ressenyes molt bones de llibres ja ressenyats, i que, per tant, no podien ser publicades¹². Vam pensar que convertir-les en un treball més especialitzat com ho és el comentari seria interessant i permetria complementar les ressenyes amb un tipus de reflexió més teòrica o amb una interpretació filosòfica més elaborada.

La nostra reflexió va començar per una revisió de les proves d'avaluació tradicionals en una classe d'humanitats: l'examen, el comentari de text i la monografia. Totes presentaven problemes en un context d'avaluació continuada. L'ús de l'examen com a prova fonamental pot convertir l'avaluació continuada en una simple successió-suma d'exàmens tradicionals. El comentari de text, una eina encara ara essencial, demana que el docent faci una gran tasca a l'aula per explicar a l'alumnat que un comentari de text no és un *totum revolutum*, ni un exercici formulari que es resol amb quatre apartats més una opinió personal, sinó un treball d'anàlisi profunda sobre un fragment que, si s'ha fet bé, fa palesa no tan sols la capacitat de lectura i anàlisi sinó també l'abast de la cultura de l'alumne i la seva capacitat per relacionar un text amb el seu context cultural i històric i amb les altres arts. Pel que fa a la monografia, és un exercici que requereix molta recerca prèvia i molt de temps de redacció per part de l'alumnat, cosa que en dificulta l'ús en assignatures quadrimestrals i en un conjunt de proves d'avaluació continuada. Ens calia pensar en un nou tipus d'exercicis, objectivament avaluable i que requerissin de l'alumnat una inversió de temps raonable i compatible amb altres proves. La ressenya d'un text, tal com la pensem, reunia aquestes qualitats i permetia, a més a més, introduir l'alumnat d'una manera activa en la transferència a la societat del coneixement acadèmic, perquè aquestes ressenyes són útils, tal com hem vist, per a institucions no universitàries i per a diversos sectors de la societat civil. D'altra banda, el fet que un alumne de literatura anglesa, per exemple, vegi la seva ressenya al costat d'altres de tradicions literàries molt variades el fa reflexionar sobre la diversitat cultural i li permet obrir-se a un estudi transversal de la literatura que va més enllà de les "filologies nacionals". A més, és un exercici avaluable amb una clara dimensió professionalitzadora, que prepara per a futures col·laboracions en publicacions especialitzades i amb el món editorial, sobretot si es complementa amb alguna de les altres proves que hem mencionat: solapes, informes de lectura, etc.

---

trobaríem en una revista literària no acadèmica però amb un cert nivell d'exigència. Se'ls proporcionen models de diferents registres. Un comentari és un exercici d'anàlisi més complexa sobre un aspecte concret del text.

¹² Fins ara, el fet que ja hi hagués una ressenya sobre un text impedia que una altra ressenya posterior sobre el mateix text, fins i tot si era de més qualitat, pogués ser publicada. Estem treballant en la manera de solucionar aquesta qüestió.

Lletra de Dona pot ser també, si el docent demana dues ressenyes al llarg del curs, per exemple, un treball periòdic i constant que permet seguir l'evolució de l'alumnat en l'obtenció de les habilitats que es demanen. Per aquest motiu, el treball del professorat en l'entorn físic de l'aula és fonamental i el projecte, lluny de ser només una experiència virtual, contribueix a consolidar l'ensenyament presencial de la Universitat de Barcelona millorant-ne la qualitat i oferint a l'alumnat, que ja és natiu digital, un àmbit que coneix i aprecia.

També per als docents, l'experiència és útil i enriquidora. El fet de poder treballar en el si d'un equip qüestions com ara els sistemes d'avaluació que, fins ara, en les humanitats semblaven formar part no de la llibertat de càtedra sinó del "secret de càtedra", poder posar en comú avenços i ensopegades amb total llibertat i arribar a perfilar una eina comuna com ara la ressenya i el comentari ha estat molt gratificant. Com que es tracta d'un equip interdepartamental —i ara ja també interfacultatiu—, ha millorat també la comprensió que els docents tenien de la realitat multidisciplinària dels estudis d'humanitats i de les diverses tradicions d'anàlisi que reuneixen. Amb la incorporació de Filosofia, hem tingut l'agradable sensació de retrobar una veritable "Filosofia i Lletres" en versió actual. Això ha fet possible també crear altres projectes de col·laboració entre departaments, més enllà de la tasca de i per *Lletra de Dona*. A més a més, docents d'altres universitats, como ara la de Lleida, han aplicat de vegades les ressenyes de *Lletra de Dona* a les seves assignatures i algunes han estat publicades al web.

D'altra banda, cal destacar que *Lletra de Dona* té en compte i compleix les bases del Codi de bones pràctiques en recerca de la Universitat de Barcelona. Pel seu origen, característiques i trajectòria, aquest projecte contribueix a consolidar un estudi de la literatura i de la filosofia des d'una perspectiva de gènere. Potencia la sensibilitat de l'alumnat cap a qüestions clau com ara la visibilitat del treball de les dones a través de la lectura i l'anàlisi de les seves obres i els permet reflexionar sobre qüestions d'abast clarament social. En aquest sentit, es relaciona directament amb el Pla d'igualtat de gènere de la Universitat de Barcelona.

Lletra de Dona inicia també l'alumnat en qüestions com ara el respecte a l'autoria i la responsabilitat sobre i envers la pròpia producció intel·lectual. Assumeix, així, també, el seu compromís en la transferència de coneixement amb la publicació de continguts sota llicència Creative Commons.

2.2 Metodologia de *Lletra de Dona* com a eina d'avaluació

El procediment que seguim és comú a tots els docents de l'equip i es va acordar a l'inici del projecte, tot i que hi hem anat introduint variacions al llarg dels anys de debat. Al començament de cada semestre, els docents implicats en *Lletra de Dona* expliquen a classe la doble funció d'aquestes ressenyes d'obres de literatura o de filosofia (incloent-hi l'assaig): com a part de l'avaluació continuada i com a text publicable en línia. Cal que quedi molt clar que totes les ressenyes seran avaluades però que no totes seran publicades i que la primera selecció la farà el responsable de l'assignatura. El criteri per acceptar una proposta de ressenya no és només la seva possible publicació futura; pot passar que el docent consideri necessari per a la seva matèria que es facin ressenyes d'un llibre que ja en té una

de publicada al web de *Lletra de Dona*. En aquest cas, aquestes seran exclusivament un exercici d'avaluació. Els criteris per a aquesta avaluació (graduació de notes, percentatge en la nota final) els fixa cada docent d'acord amb les característiques de la seva assignatura. En tots els casos, l'exercici revisat es comenta amb l'estudiant individualment. En aquest primer moment, també es dóna la calendarització dels altres exercicis d'avaluació i la puntuació que tindrà cada un. Pensem que una o dues ressenyes per assignatura¹³ és adequat; l'avantatge de fer-ne dues és, tal com hem dit, que permet fer un seguiment de l'evolució de l'alumne. El percentatge de punts en el conjunt de l'avaluació ha de ser, tal com hem dit, decisió del docent i ha de ser adequat al conjunt dels exercicis demanats i a l'esforç en temps i dedicació que requereix de l'alumne. Un exemple: en el cas d'una assignatura de primer, en què l'avaluació consta d'una ressenya, un comentari de text, unes fitxes de lectura i un examen, la puntuació adequada podrien ser 20 o 25 punts sobre 100.

És també decisió del docent com se selecciona el text objecte de la ressenya. En alguns casos, s'indica una llista tancada de títols entre els quals l'alumnat ha d'escollir. En d'altres, s'accepten propostes lliures de l'alumnat sempre que el text reuneixi les condicions de qualitat i adequació a l'assignatura. També, en el moment de seleccionar el text per ressenyar, el docent recomana la bibliografia crítica que es necessitarà per treballar amb aprofundiment. En el cas que ara ens ocupa, el de la ressenya com a exercici, cada docent pot afegir a l'estructura bàsica altres apartats que consideri necessaris per a la seva assignatura, una anàlisi de les traduccions del text, o de la recepció en determinada època, per exemple. Aquests apartats extres no sortiran en pantalla si la ressenya és seleccionada per a la seva publicació.

En la data marcada, els docents recullen les ressenyes i les avaluen. Es treballen sempre en les hores de tutoria de manera individualitzada els aspectes que es poden millorar. En aquesta fase se seleccionen les ressenyes que es portaran a l'equip de *Lletra de Dona* per decidir-ne la publicació. Aquest moment és molt important. Permet discutir i corregir qüestions de redacció, de to, de comprensió del text, de concepte, ajuda a habitar l'alumnat a haver de complir uns màxims i mínims d'extensió, etc. Tots aquests aspectes incideixen en l'avaluació. Una ressenya no és bona o dolenta perquè sí, la seva qualitat és mesurable a partir d'aquests paràmetres. És un exercici objectiu —en la mesura que ho són els exercicis d'humanitats— que permet també una avaluació objectiva. Els alumnes solen agrair molt un exercici que no és només “el lliuro i me'l tornen amb una puntuació”, sinó un veritable espai de treball i discussió. Naturalment, el resultat serà molt millor si el docent té una ràtio d'alumnat raonable, tal com preveia el Pla de Bolonya, i requereix l'avaluació continuada per ser-ho de debò, no pas amb 70 alumnes per classe. Els nostres resultats són, òbviament, molt millors en grups d'entre 10 i 25 alumnes.

En el cas dels alumnes de màster, el procés és molt més fàcil, ja que se suposa que tenen una preparació i una motivació superiors i són classes menys nombroses. Cal evitar, però, que els seus treballs constitueixin un percentatge excessiu dels textos publicats, cosa que

¹³ Les dues ressenyes són només una part de l'avaluació continuada. Cada professor tria quin tipus i quin nombre de proves són més convenients per a la seva assignatura. L'avantatge de les ressenyes és la seva facilitat de combinació amb altres eines avaluatòries

hem aconseguit fins ara. Per al nivell de postgrau hem activat el “comentari” que s’ha esmentat abans. Aquest exercici ens permet aprofundir en un text ja ressenyat des d’un tipus d’anàlisi més teòrica o d’una interpretació filosòfica més elaborada. Hem provat també, amb molt bon resultat per a aquest tipus d’alumnat, que en el nostre cas sol tenir intenció de dedicar-se a la recerca, un exercici que consisteix a preparar una comunicació per a un congrés imaginari. Hauran d’escriure un text —o bé un guió amb bibliografia— i fer una exposició a classe que no sobrepassi els vint minuts amb el tipus de registre lingüístic i l’estructura que requereix la presentació d’una comunicació. En aquest cas, s’encoratja l’alumnat a no llegir directament el text escrit per tal d’adquirir destreses orals que no són massa potenciades en el nostre ensenyament universitari. També se’ls exigeix ser curiosos amb el temps que tenen assignat.

Dos cops l’any, al final de cada semestre, l’equip docent es reuneix per analitzar els resultats i planificar el període següent. Aleshores revisem i discutim la fitxa model i les normes de publicació, i estudiem els problemes que hem detectat tant a les ressenyes com al text publicable com quan l’usem com a exercici d’avaluació. Un cas és, per exemple, el de l’apartat “Biografia”, encara no resolt del tot en la publicació però sí en l’exercici. Fins ara, cada cop que acceptàvem una ressenya sobre un text l’autora del qual ja apareixia a l’índex, se substituïa l’apartat “Biografia” d’aquestes segones o terceres ressenyes de la mateixa autora (mai del mateix llibre, recordem-ho) per un enllaç a la biografia de la primera ressenya publicada. Això, però, crea distorsions: la biografia de la tercera ressenya pot, per exemple, ser millor que la de la primera, o, en el cas de les autores contemporànies, la primera biografia pot haver quedat desactualitzada. Tot i així, planteja dificultats, perquè d’una manera o altra estem intervenint sobre un text que no és nostre. Aquest problema no existeix quan la ressenya s’usa a classe com a exercici: cada alumne presenta la seva pròpia biografia de l’autora i, de fet, la manera com es resumeix allò que és important, el saber fugir de l’anècdota i del clixé en una biografia, mostra també l’evolució de l’aprenentatge de l’alumnat i la seva maduresa.

Pel que fa a la publicació de les ressenyes, que és un procediment diferent de l’avaluació a l’aula, un cop per trimestre Marta Segarra, Helena González i Elena Losada es reuneixen i estudien les ressenyes presentades. Els criteris de publicació (recordem que només hi pot haver una ressenya de cada títol) són: rellevància del text dins el marc de l’escriptura de dona, qualitat de la redacció de la ressenya i de la interpretació del text objecte del treball, adequació als models teòrics presentats i capacitat per fer servir conceptes teòrics de crítica literària i d’estudis de gènere.

2.3 Tres exemples concrets

Per acabar, presentem tres casos concrets d’ús de la ressenya de *Lletra de Dona* com a exercici per a l’avaluació continuada. Els dos primers corresponen a dues assignatures de quart curs, una del grau de Llengües i Literatures Modernes, L’Assaig a França: la Recerca de la Tolerància i la Llibertat, impartida per Joana Masó, i l’altra, Teoria Literària Feminista, del grau d’Estudis Literaris, impartida per Isabel Clúa. El tercer cas és el d’una assignatura del màster de Construcció i Representació d’Identitats Culturals, Des de Rosalía de Castro a Clarice Lispector: Escriitura i Gènere, impartida per Helena González. A totes tres docents els he demanat un breu resum de les seves impressions sobre l’experiència.

Elena Losada: *Lletra de Dona. Una eina per a l'avaluació continuada ...*

En el cas de L'Assaig a França: la Recerca de la Tolerància i la Llibertat, Joana Masó ens ha destacat l'interès de l'alumnat a participar en l'experiència. L'alumnat d'aquest curs s'ha mostrat molt interessat a participar en el projecte de *Lletra de Dona* i ha proposat majoritàriament treballar sobre llibres que no només estan escrits per escriptores franceses sinó que s'acosten al problema de la feminitat, de l'autoria de les dones i al feminisme com un problema teòric. En aquest sentit, cal destacar les ressenyes fetes pels estudiants sobre *El segon sexe*, de Simone de Beauvoir, *El feminisme en masculí*, de Françoise Groult, *La dona autor*, de Madame de Genlis, el llibre col·lectiu *Elles escriuen des de les Antilles*, el llibre de Hannah Arendt sobre *Rahel Varnhagen* o el *Manifest de la dona futurista*, de l'escriptora Valentine Saint-Point. En el curs s'han recollit nou ressenyes de les quals només quatre s'han considerat publicables després d'un treball de seguiment i conjunt amb els alumnes. Joana Masó assenyala com un dels principals problemes amb què s'ha trobat la dificultat, per part de l'alumnat, de delimitar bé la informació que s'ha de posar a la rúbrica de la sinopsi i la informació que s'ha de reservar per al cos de la ressenya crítica. Aquest és un problema força comú que cal treballar en les sessions de tutoria.

En l'assignatura Teoria Literària Feminista, Isabel Clúa assenyala que la introducció de la ressenya com a element d'avaluació ha permès exercitar l'alumnat en la translació dels coneixements teòrics adquirits durant el curs a l'articulació pràctica d'un discurs crític. És a dir, ha permès que no només coneguin què proposa la teoria feminista sinó també que l'hagin posat en pràctica en la lectura d'obres literàries. Tanmateix, el fet de centrar la lectura en obres escrites per dones, ha facilitat fer conscient l'alumnat d'una de les reivindicacions clàssiques de la teoria feminista: posar fi a l'exclusió de l'obra literària escrita per dones del cànon. El fet que l'alumnat hagi hagut de treballar obres literàries escrites per dones ha suposat una ampliació considerable del seu repertori literari i, en la majoria dels casos, la descoberta de produccions literàries que desconeixien.

El fet que Isabel Clúa imparteixi també una assignatura de contingut molt semblant la porta a una reflexió interessant: que la descoberta de producció literària femenina també ha resultat molt útil en les assignatures en què *Lletra de Dona* s'ha fet servir com a material auxiliar, com és el cas de l'assignatura de màster Literatura i Gènere: de Sand a Cixous. Atès que les dues assignatures tenen un caràcter intensament teòric, ens ha suggerit que es podria potenciar les ressenyes d'assajos i treballs teòrics per proporcionar una entrada a la lectura d'aquests textos, sovint complexos, feta per alumnes en la seva mateixa situació, com una experiència d'aprenentatge entre iguals. Aquest podria ser un nou camí per a *Lletra de Dona*: potenciar la seva utilitat com a material auxiliar per a les classes i, a la vegada, el seu caràcter de textos per a l'aprenentatge entre iguals.

L'assignatura d'Helena González, Des de Rosalía de Castro a Clarice Lispector: Escriptura i Gènere, té, com és habitual en els màsters, un nombre reduït d'alumnes, molt motivats i interessats. Amb ells ha treballat el nostre *spin off* de les ressenyes: el comentari, un exercici, tal com hem dit, pensat directament per al postgrau. La seva valoració és que "és una experiència metodològicament molt estimulante, més eficaç en grups petits". Tot i que pot semblar un fet obvi, cal insistir-hi. Amb una ràtio de 70 o 100 alumnes per aula, qualsevol experiència d'avaluació continuada es fa molt difícil i requereix una dosi de consciència professional i vocació docent excessiva. Helena González destaca una innovació que ha incorporat: els comentaris s'exposen oralment a classe abans de passar a

escriure'n la versió definitiva. Això, afirma, "augmenta la responsabilitat amb la qual s'aborda el text", permet trobar punts de contacte entre els comentaris, introdueix el desenvolupament de destreses orals i, segons han manifestat els alumnes en les seves avaluacions de l'assignatura, "ha considerat que aquest pas previ a la redacció ha millorat la qualitat general del comentari i ha facilitat la feina d'anàlisi".

3. Conclusions

En resum, doncs, l'experiència de l'equip docent de *Lletra de Dona* en l'ús de les ressenyes com a exercici per a l'avaluació continuada en assignatures de l'àmbit de les humanitats, concretament de literatura i filosofia, ha estat molt positiva tot i algunes dificultats menors amb què ens hem trobat, bàsicament centrades en les classes massa nombroses i —en molt poques ocasions— en intents de l'alumnat de presentar un "talla i enganxa" de textos procedents d'Internet. Tot i així, la pròpia estructura de l'esquema de les ressenyes, que és al mateix temps rígida —i per tant no permet el plagi d'un text complet perquè cap s'ajustarà a les normes— i lliure —perquè a l'alumnat li cal trobar el seu propi llenguatge—, serveix també per minimitzar aquest risc de la modernitat. Les ressenyes faciliten que l'alumnat adquireixi la responsabilitat sobre el seu treball, que aprengui a fer crítica fonamentada, a tenir cura de l'estil i, sobretot, a llegir amb profunditat i a pensar amb criteri propi sobre el text que ha llegit.

< Bibliografia relacionada amb el projecte >

Textos generats des de *Lletra de Dona*

Alsina, C., Losada, E. (2010). *Lletra de Dona. Crítica literària on-line com a eina per a l'avaluació continuada. Actes de Nous espais de qualitat en l'educació superior. Una anàlisi comparada i de tendències*. 6è Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI). Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya (CD).

Losada, E., Alsina, C. (2012). Una experiencia de aprendizaje de crítica literaria en un entorno virtual y su uso como ejercicio de evaluación continua: *Lletra de Dona* (Letra de Mujer). A: Mireia Trenchs Parera, Mar Cruz Piñol (ed.). *Experiencias de innovación docente en la enseñanza universitaria de las humanidades* (pp. 91-105). Barcelona: Octaedro / ICE-UB.

Textos consultats en les reunions de l'equip docent

Alsina Masmitjà, et al. (2005). *Materiales para la docencia universitaria: orientaciones para elaborarlos y mejorarlos*. Barcelona: Octaedro.

Gros, B. i Kirschner, P. (2006). *La recerca sobre docència a la universitat: l'ús d'entorns electrònics en l'educació superior*. Barcelona: ICE-UB.

Macías Villalobos, C. (2006). *Panorama actual de la filología hispánica en la red: docencia e investigación*. Sevilla: Alfar.

Moreno, A., Perceval, J. M., Simelio, N.; Ibarz, J., Molina, P., Corcoy, M., Aguilar, A., Jiménez, D. (2007). 20 anys d'innovació docent en comunicació: eines per a la participació en la construcció de coneixement no-androcèntric de ciències socials, humanitats i informació periodística. A: Añaños, E.; Martínez, M. (ed.). *Actes de les IV Jornades d'Innovació Docent*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona [CD].

<Annexos>

Pautes per a la ressenya i el comentari¹⁴

(<http://www.ub.edu/cdona/lletradedona/informacio-i-normas>)

Què és

Aquesta secció, coordinada per Elena Losada Soler (responsable), Marta Segarra i Helena González, té com a funció principal iniciar l'alumnat de Filologia i Filosofia en una de les tècniques més importants de la crítica literària, l'elaboració de ressenyes i comentaris. A més, té la funció no menys important de posar a disposició de qui visiti el web del Centre Dona i Literatura un repertori d'aquests textos crítics, sempre acompanyats de la respectiva fitxa bibliogràfica, per constituir progressivament una base de dades d'obres recomanades de literatura i pensament escrites per dones.

Es ressenyen les obres de creació i pensament escrites per dones, ja siguin novetats o clàssiques, en els àmbits de la poesia, la narrativa, el teatre, la literatura del jo, l'assaig i el pensament, sempre tenint en compte criteris de qualitat literària i acadèmica.

Lletra de Dona està vinculada a dos projectes d'innovació docent, *Lletra de Dona: una eina per a l'aprenentatge de la crítica literària en entorns virtuals* i per a l'avaluació continuada i Desenvolupament de *Lletra de Dona* com a eina interdisciplinària per a l'avaluació continuada i l'aprenentatge de la crítica en entorns virtuals (Institut de Ciències de l'Educació, Universitat de Barcelona).

¹⁴ Aquestes pautes són sempre comentades a l'aula, on també es donen les indicacions més precises sobre el to i els continguts de la ressenya i es presenten models procedents de diversos tipus de revista literàries.

Esquema de ressenya

0. Nom de l'autor/a de la ressenya.

1. Fitxa bibliogràfica. Model.

- Autora: Kate Chopin
- Títol: *El despertar*
- Dades editorials: Traducció de l'anglès d'Olivia de Miguel. Madrid: Ediciones Hiperión (Libros Hiperión, 92), 2003
- ISBN: 84-7517-163-X
- Llengua original: Ed. orig. anglès
- Títol original i any de la primera edició: *The Awakening* | 1899
- Gènere: narrativa

2. Un fragment representatiu de l'obra. Màxim 300 caràcters amb espais.

3. Biografia de l'autora. Màxim 600 caràcters amb espais.

4. Sinopsi de l'obra. Màxim 650 caràcters amb espais.

5. Ressenya. No ha d'incloure cites literals de l'obra ressenyada excepte en casos excepcionals i s'ha d'indicar la pàgina exacta. Entre 2.000 i 3.000 caràcters amb espais.

Apartats opcionals

6. Autopoètica. Màxim 650 caràcters amb espais. Sota aquesta denominació s'inclouen totes les declaracions de l'autora (en pròlegs, entrevistes, notes a peu de pàgina, etc.) en què manifesta la seva actitud sobre l'acte literari o la seva postura (per exemple, què pensa de la literatura de dones) davant de qüestions teòriques o polèmiques de la literatura.

7. Traduccions. S'inclouen referències a les traduccions només en el cas que es tracti d'una obra traduïda al castellà o al català per una gran figura (per exemple, la traducció de Cortázar de Yourcenar).

8. Bibliografia crítica (màxim de títols, quatre). La bibliografia ha d'anar per ordre alfabètic. Les referències han de citar-se com s'indica a continuació:

a) Llibres: Cognom, Nom (any de publicació), *Títol*, Ciutat, Editorial.

Exemple: Bartrina, Francesca (2001), Caterina Albert, Víctor Català, *La voluptuositat de l'escriptura*, Vic, Eumo.

b) Edicions: Cognom, Nom (ed.) (any de publicació), *Títol*, Ciutat, Editorial.

Exemple: Riera, Carme, Meri Torras e Isabel Clúa (eds.) (2002), *Perversas y divinas*, Valencia, Excultura.

c) Articles de publicacions periòdiques: Cognom, Nom (any de publicació), "Títol", *Revista*, número: pàgines.

Exemple: Carbonell, Neus (1997), "Feminisme, modernitat i narrativa en Dolors Monserdà", *Lectora*, 3: 19-26.

d) Capítols de llibres col·lectius: Cognom, Nom (any de publicació), "Títol", *Títol del llibre*, Cognom, Nom (eds.), Ciutat, Editorial: Pàgines.

Exemple: Coll, Mercedes (2000), "Crítica cinematogràfica y feminismo", *Feminismo y crítica literaria*, Marta Segarra i Àngels Carabí (eds.), Barcelona, Icaria: 159-170.

e) Documents web: Cognom, Nom (any de publicació [si es coneix]), "Títol del document", *Nom del site*, pàgina (quan n'hi hagi), Data de consulta. <direcció URL>.

Exemple: Sabadell, Joana (2003). "Xénero e modelos literarios nacionales". *Vieiros*. Estudios Galegos, 30/10/2003. <<http://www.vieiros.com/>> .

Esquema de comentari

0. Nom de l'autor/a del comentari.

1. Fitxa bibliogràfica. S'utilitza el mateix model de les ressenyes.

2. Comentari crític d'un màxim de 4.000 caràcters amb espais.

3. El comentari ha de tenir un títol específic.

4. Bibliografia citada en el comentari (màxim de 4 títols, sense comptar el llibre comentat) segons el model de les ressenyes.

Elena Losada: *Lletra de Dona. Una eina per a l'avaluació continuada ...*

Exemple de ressenya tal com es visualitza al web

La pensée straight | Drupal

www.ub.edu/cdona/lletradedona/la-pensee-straight

index | informació i normes | centre dona i literatura | **cat** es

LLETRa

de dona ●

Wittig, Monique

The Straight Mind and Other Essays

Ed. cit

✓ *La pensée straight*

Paris, Editorial Amsterdam, 2007
ISBN: 978-2-915547-52-8 D.L.: maig 2007

biografia

Monique Wittig, nascuda a França el 1935, s'autodenominava "lesbiana radical". L'any 1970 participa en la fundació del *Mouvement de libération des femmes*. La seva producció literària s'orienta cap a l'assaig, com *El pensamiento heterosexual* (1992, traducció espanyola del 2007), i cap a la novel·la, com *L'Opoponax* (1964), obra recollada per Marguerite Duras i premiada amb el *Médicis*. Va morir el 2003 als Estats Units, on havia anat a viure. La seva obra ha influït figures actuals de la teoria feminista i de gènere, com per exemple Judith Butler.

Qu'est-ce que la-femme ? Branle-bas général de la défense active. Franchement c'est un problème que les lesbiennes n'ont pas, simple changement de perspective, et il serait impropre de dire que les lesbiennes vivent, s'associent, font l'amour avec des femmes car la-femme n'a de sens que dans les systèmes de pensée et les systèmes économiques hétérosexuels. Les lesbiennes ne sont pas des femmes.

Figura 2: Exemple de ressenya

Copyright © 2013. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació de l'obra haurà de reconèixer els autors de la mateixa, citats a la referència recomanada que apareix a l'inici del document.

